

❖An Lúibín❖

24 Eanáir 2005

Taobh eile an tsúnámaí

The bodies left by the sunami are being retrieved, burned or buried. What of the social and political implications, and of human memory?

Cúis áthais é gur thug an domhan aird chomh mór agus chomh luath sin ar chás na ndaoine a d'fhulaing tubaiste na dtionnta móra Lá 'le Stiofáin. Díol spéise é an chaoi a ndeachaigh na tionnta céanna i bhfeidhm ar chúrsaí sóisialta agus polaitíochta sna tíortha atá i gceist.

Go dtí le déanaí bhí cogadh fraochmhar ar siúl idir an rialtas agus scarúnaithe Taimileacha an LTTE, cogadh a d'fhéadfadh tosú arís; ach tugadh an dá thaobh le chéile chun déileáil leis an scrios. Níorbh fhada go raibh cuid den phobal Taimileach ag gearán go bhfuil a gceart den chabhair á cheilt orthu ar chúiseanna polaitiúla. Táthar á rá gur chóir don dá thaobh an deis a thapú chun comhréiteach buan a dhéanamh, cé gur dócha nach leor aon tubaiste amháin, dá mhéad í, chun an mhímhuinín agus an fuath a shárú. Ní mór do na polaiteoirí a dtoil a chur leis an obair, agus is mór an cúnaimh chuige a fhios a bheith ag an dá thaobh gur beag toradh a bheidh ar an troid feasta. Idir an dá linn, i measc na drochiarsmaí eile, tá na toibreacha chomh salaithe le salann nach mbeidh siad inúsáidte go ceann trí bliana – rud a rachaidh chun dochair do na milliúin duine. D'fhéadfaí teacht gan an troid agus an scéal mar atá.

In Aceh na hIndinéise agus in áiteanna eile dá leithéid d'fhág na tionnta an talamh seasc le salann cois farraige, i dtreo nach féidir rís a chur ann go ceann cúig bliana eile ar a laghad; tá an cósta féin athraithe go buan i Sumatra (atá ag críochantacht le hAceh). Ar nós Sri Lanka, tá Aceh i ngreim cogadh salach scarúnachais, agus tá idir 20,000 agus 40,000 saighdiúir ann. Cuireadh na mílte saighdiúir eile ag obair sna ceantair mhíllte ag tabhairt na marbh amach. Sa chuid eile den chúige leanann an troid i gcónaí, agus leath na saighdiúirí gafa leis, b'fheidir, seachas cabhair a chur ar fáil. Idir an dá linn tá gach dream ag cur i leith an dreama eile go bhfuil siad ag creachadh na n-earraí a tháinig ón iasacht.

Dhearbhaigh na fórsaí slándála, ar chúiseanna slándála, nach ceadmhach d'iriseoirí agus do lucht cabhrach dul amach leo féin gan chosaint an Airm, cé go ndúirt scarúnaithe GAM nach raibh rún dá laghad acu na heachtrannaigh a ionsaí. Ach deirtear gurb é an páipéarachas an rud is mó atá ag teacht idir an pobal agus an cúnaimh, go háirithe sna háiteanna iargúlta. Ní thugtar cúnaimh ach do dhaoine a bhfuil na cáipéisí cearta acu, ach chaill formhór na ndaoine a gcártaí aitheantais. Déantar cártaí na noibrithe deonacha féin a sheiceáil arís agus arís eile. Tá cairn earraí ag na postanna míleata, ag oifigí ceantair agus ag na haerphoirt atá faoi smacht an Airm, agus uaireanta is deacair d'ardfheidhmeannaigh féin teacht ar na hearraí úd lena ndáileadh.

Is léir do chách nach féidir an cogadh a chríochnú ach amháin trí chomhréiteach. Sin cuspóir an rialtais nua, ach tá na ginearáil beag beann ar na polaiteoirí sa chás seo. Tá gá ag na ginearáil le comhrac, agus tá cuid mhaith den Arm gafa le gnóthaí neamhdhlíthiúla sa réigiún; tá drugaí flúirseach síos an bóthar i Sumatra. Tá an t-iarann á bhualadh go binn agus é te. Idir an dá linn, tá bunadh na háite gafa idir dhá lámh láidir, agus is í lámh na nginearál an ceann is measa. Deir GAM go bhfuil siad ullamh teacht chun caidre, agus tá an rialtas chun dul chun cainte leo gan mhoill i Helsinki. Ní fios cén aird a thabharfaidh na ginearáil air sin.

San India threisigh gné den seanchóras sainaicmeach de bharr an scriosta. An 't-aos seachanta' atá ag cur na marbh ag Nagapattinam in oirdheisceart na tíre, áit ar mharaigh an súnámaí na mílte. Thug Gandhi

How many read Irish? The defunct magazine Cuisle may provide some answers.

Is cuimhin le cuid againn an iris Ghaeilge ba shnasta agus ba shofaisticiúla riamh. Cuisle ba theideal dó, agus (más buan ár gcuimhne) mhair sé roinnt blianta ón mbliain 1999 amach. Is é is mhó a bhásaigh í ná easpa acmhainní agus tacaíochta, agus níor tháinig aon rud ina hionad. B'fhéidir – mar a ghearáin léitheoir amháin – go gcuireadh sí an iomarca treise ar chúrsaí teanga, ach bhíodh a lán rudaí eile inti freisin, agus bhí mealladh neamhchoitianta sa leagan amach. Agus ní raibh eagla uirthi roimh an dátheangachas; bhaineadh sí feidhm as Béarla mar áis don té nach raibh a chuid Gaeilge ar fheabhas, rud a thaitin leis na léitheoirí.

In Eagrán 13, Samhain 1999, dúirt an tEagarfhocal rud nach bhfuil inséanta: 'Publishing in Irish, like publishing for hang-gliding or freshwater fishing, is niche-publishing.' Tarraingíodh ceist anuas atá ina ceist bheo fós: cá mhéad duine a léann Gaeilge uair sa tseachtain nó uair sa mhí?

Is deacair freagra cruinn a thabhairt air sin, ach tá sé ag luí le réasún agus le fianaise gur 10,000 ar a mhéid ar fad atá ann [as 71,000 a dúirt gur labhair siad Gaeilge gach lá]. Agus ó tharlaíonn cuid díobh sin ar aon teallach le chéile, ní féidir níos mó ná 5,000 cóip d'iris Ghaeilge ar bith a dhíol. Dúshlán mór 3,000 féin. Rud is gaire do 1,000 ní hannamh é.

Inniu féin, sé bliana tar éis gur scríobhadh na focail sin, ba dheacair a rá gur tháinig athrú mór ar an scéal. Agus cuirtear ceist eile:

An beart a rinneadh nuair a cuireadh tús le Cuisle, an beart sách uileghabhálach a bhí ann? An bhfuil an iomarca páipéirí laga Gaeilge ann fós? *Feasta, Comhar, Cuisle, An tUltach, Foinse, Lá*: nach iomaí iris é sin le freastal ar niche?

An t-athrú is mó a tharla ó shin ná gur imigh *Cuisle* agus gur tháinig an iris ar-líne *Beo*. Tá éagsúlacht go leor ag baint le *Beo* agus tá teacht uirthi ag Gaeilgeoir ar bith a bhfuil ríomhaire aige; ach ní mór do na haltanna a bheith sách gearr, agus is iomaí duine arbh fhearr leis a leithéid a léamh ar pháipéar. (Tá beocht fós in aigne an tseansaoil.) Níor éirigh le *Feasta* agus *Comhar* riamh an leimhe a sheachaint ar fad, ní á chasadh leis an heagarthóirí é, ós mór an gaisce ann féin é iris Ghaeilge a chur amach. Ach feictear na hainmneacha céanna i gcónaí, agus ní thar mholadh beirte atá cuid mhaith den ábhar. Tá bun fós le cás *Chuisle*:

Buntáiste a bheadh ann aon iris láidir amháin a bhunú. Iris phrofaisiúnta. Iris a mbeadh daoine i dtionscal na foilsitheoireachta agus na margaíochta á stiúru. Is minic pósadh ina róstadh, a deir tú. Ach léiríonn suirbhé *Chuisle* gur iris trí nó ceithre scór leathanach is fearr a dhéanfadh freastal ar an margadh. Iris a mbeadh tacaíocht iomlán na n-eagraisí Gaeilge aici. Iris ilghnéitheach do phobal ilghnéitheach.

Ach admhaíodh san Eagarfhocal go bhfuil dhá thaobh ar scéal an ilghnéitheachais:

There is arguably no bond or common ground between Irish readers of varying ages, professions or backgrounds apart from the medium, Irish, in which they read. Because of this, publication in Irish has remained introverted and self-referential for generations.

An teanga ar son na teanga, gan aon rud eile ann a thabharfadh na léitheoirí le chéile. Dá mbeadh sainghrúpaí móra ann b'fhurasta freastal ar leith a dhéanamh ar gach dream acu de réir ceirde nó aoise. Agus an scéal mar atá, ní mór díriú ar an aon rud atá i bpáirt acu: an Ghaeilge. Bhí claonadh éigin ag *Cuisle* féin chun é seo a dhéanamh, mar a dúradh, ach ní raibh an t-eagarthóir dall ar an gcontúirt.

A good magazine beating the old linguistic drum and evoking the state's duty towards the language would probably meet with success even today. But this success would be a little hollow. The question is: how can we take on the real world in Irish?

